

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 12

Засновано у 2013 році

Рівне – 2019

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 12

Founded in 2013

Rivne – 2019

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідectво про державну реєстрацію: Серія KB № 18713-7513 P

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Левовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м. Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 3 від 28 березня 2019 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

20. Pembruk L. R. Samostiynе poshkodzhennya – Perspektyvy z osobystoho dosvidu / L. R. Pembruk. – Chipmunka / Survivors Speak Out, 1994.
21. Farberov N. L. Bahato oblych samohubstv: nepryame samoruynivne povedinka / N. L. Farberov. – N'yu-York : McGraw-Hill International International Co, 1980.
22. Hawton K. Samozarazhennya i samohubstvo u pidlitkiv / K. Hawton, K. Sonders, R. O'Konnor // Lantset. – 2012. – № 379 (9834). – S. 2373–2382.

V. V. Nazarevich, O. V. Piasecka OSTRACISM AS A MANIFESTATION OF XENOPHOBIA

The article is devoted to the features of social isolation concept as a xenophobia manifestation. The author examines xenophobia as fear of others, intolerance towards them. It is a manifestation of intolerance towards groups perceived by the mass consciousness as «strangers». Ostracism refers to the act of ignoring and excluding individuals, the reason for which may be the installation of rivalry, their own advantage, increased anxiety as a natural protective mechanism that occurs on the unknown, «alien» manifestations. Social rejection can be manifested in negative evaluative judgments, antipathy from the other, in aggressive and violent actions in relation to the generalized image of «stranger», unfamiliar.

In the article, an attempt is made to analyze the emotional, cognitive and behavioral structures of the individual, which influence the peculiarities of the ostracizing processes, as well as the psychological characteristics of people who are subjected to the phenomenon of social rejection. The work covers the main scientific views on the problem of ostracism, its role in the formation of xenophobic tendencies, emotional reactions and states, experiencing ostracizer, the role of psychological protective mechanisms, a sense of fear as the basic emotion of the rejection of "alien" individuals. It is indicated on the interdependence of socio-psychological factors of the environment and the formation of trends of personal rejection.

We can see further consideration of this problem in a more detailed study of the main criteria for xenophobic reactions that arise in the face of the threat of belonging, the alleged devaluation and the denial of relations, and the study of the interdependence of the number of open aggression and ostracist tendencies in the context of xenophobic manifestations of society.

Keywords: ostracism, ostracizing, social isolation, intolerance, xenophobia, emotional states, acceptance, defense mechanisms.

УДК 159.923.5+316.624

В. Р. ПАВЕЛКІВ

**ЗМІНИ РІВНЯ ВИРАЖЕНОСТІ ОСОБИСТІСНИХ ДЕСТРУКЦІЙ У
ПРЕДСТАВНИКІВ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР ПІСЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ
ПРЕВЕНТИВНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ**

У статті представлений науково-теоретичний огляд вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених проблемі мінімізації проявів деструктивної та агресивної поведінки підлітків-неформалів.

Представлено трактування принципів, структури і змісту, методики впровадження та апробації комплексних інноваційних профілактичних та корекційних технологій, спрямованих на зниження рівня вираженості особистісних деструкцій у представників молодіжних субкультур.

Описано модель розвитку конструктивної поведінки у середовищі молодіжних субкультур. Отримано нові дані стосовно впливу цілеспрямованих методів психокорекції на мінімізацію проявів особистісних деструкцій у підлітковому віці. Виявлено особливості залучення однолітків, вчителів та батьків до профілактики та корекції деструктивних форм поведінки.

Ключові слова: підліток-неформал, субкультура, деструкція, агресивна поведінка, деструктивна поведінка, превенція, профілактика, психологічна корекція.

В статье представлен научно-теоретический обзор отечественных и зарубежных исследований, посвященных проблеме минимизации проявлений деструктивного и агрессивного поведения подростков-неформалов.

Представлены трактовки принципов, структуры и содержания, методики внедрения и апробации комплексных инновационных профилактических и коррекционных технологий, направленных на снижение уровня выраженности личностных деструкций у представителей молодежных субкультур.

Описана модель развития конструктивного поведения в среде молодежных субкультур. Получены новые данные о влиянии целенаправленных методов психокоррекции на минимизацию проявлений личностных деструкций в подростковом возрасте. Выявлены особенности привлечения сверстников, учителей и родителей к профилактике и коррекции деструктивных форм поведения.

Ключевые слова: подросток-неформал, субкультура, деструкция, агрессивное поведение, деструктивное поведение, превенция, профилактика, психологическая коррекция.

Постановка проблеми. Соціально-економічні та культурно-духовні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, негативно впливають на психологію людей, породжуючи тривожність і напруженість, озлобленість, жорстокість і насильство. Проблеми молоді акумулюються, загострюються, що веде до зростання відчуження молоді від суспільства, держави, родини. Одне з рішень цих проблем, як вважає молодь, – реалізація себе в системі молодіжних субкультур, тому стилю існування молодіжних субкультур властива опора на власний життєвий хронотоп, систему цінностей, стильовий дизайн. Однак, даний стиль існування молодіжних субкультур найчастіше вступає в протиріччя з діючими в суспільстві соціальними нормами.

Молоде покоління, яке опинилося перед обличчям складних і суперечливих суспільних процесів, виробило особливий захисний механізм і власні системи цінностей, альтернативні нормам панівної культури.

Диференціація соціально-економічних умов життя породжує розшарування суспільства, що є однією з основних причин фрустрацій підлітків і, як наслідок, обумовлює негативну реакцію і розвиток агресії, як способу захисту своїх ціннісно-орієнтаційних установок на життя, спонукає до участі у молодіжних субкультурах як протесту проти суспільних норм і правил.

Проблема впливу субкультур на процес формування деструкцій у підлітковому віці, зокрема деструктивної та агресивної поведінки, в соціумі посідає одну з головних сходинок до позитивного становлення індивіда у сучасному суспільстві. Виникає потреба пошуку адекватних психолого-педагогічних засобів впливу на цих дітей та корекції такої поведінки, зокрема розробку профілактично-превентивних та корекційних програм орієнтованих на попередження почуття соціального відчуження у молодих людей, розвиток якого стає причиною участі молоді в субкультурах негативного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у практику психопрофілактики та корекції агресивної поведінки осіб різного віку зробили вітчизняні вчені, зокрема О. Бовть, О. Дроздова, О. Запужляк, Т. Ларіна, О. Ляш, А. Мелоян, О. Мізерна, В. Шебанова та ін.

Дослідження присвячені проблемі діагностики, профілактики та корекції деструктивних форм агресії у підлітковому віці представлені у роботах психологів-науковців щодо, яких: Г. Абрамова, Б. Алмазов, Ю. Антонян, А. Бандура, В. Безпалько, І. Белінська, В. Бехтерев, Н. Бочкарьова, Б. Братусь, Г. Ваченко, Л. Виготський, О. Власова, В. Галузинський, А. Гоголева, Б. Євтух, М. Єнікеєв, В. Єрмаков, І. Зверева, В. Ілійчук, І. Кон, К. Левін, М. Левітов, Л. Леонова, А. Лічко, Н. Максимова, В. Москалець, Л. Орбан-Лембрик, З. Фройд, К. Хорні та інших.

Окремий блок досліджень, спрямованих на розширення наукового поля ювенальної проблематики, присвячений питанням соціальної превенції різних форм особистісних деструкцій у середовищі молодіжних субкультур зосереджений у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників: А. Бандура, А. Басс, З. Берковіч, Дж. Браун, В. Волков, Н. Гусєва, О. Змановська, Ю. Клейберг, С. Кулаков, Г. Макартичева, Б. Матвєєв, М. Мюррей, Є. Сидоренко, Е. Федосенко, К. Фопель, В. Чалідзе.

Незважаючи на високий теоретичний рівень проаналізованих нами досліджень – проблема профілактики та корекції негативного впливу субкультури на особистість підлітка залишається не вирішеною.

Формулювання цілей статті. Систематизація науково-психологічних знань щодо зниження рівня вираженості особистісних деструкцій підлітків-неформалів та емпіричне дослідження ефективності впровадження превентивно-корекційної роботи щодо зниження рівня деструктивної та агресивної поведінки представників молодіжних субкультур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати вивчення зарубіжних та вітчизняних практик реалізації профілактичних та психокорекційних програм і результати констатувального етапу дослідження рівня деструктивної агресивності у представників молодіжних субкультур стали підґрунтям для розроблення комплексної програми психокорекції агресивної поведінки підлітків-неформалів. Створюючи програму, ми врахували світовий досвід профілактично-корекційної роботи і теоретичні позиції щодо компонентів корекційних програм.

У роботі з підлітками з підвищеною агресивністю в субкультуральному просторі потрібно дотримуватись як загальних принципів надання психологічної допомоги, так і принципів поведінкової корекції (рис. 1).

Реалізуючи принцип комплексності за О. В. Змановською, а саме організації впливу на різних рівнях соціального простору, при роботі з сім'єю підлітка варто дотримуватись наступних принципів:

- *етапність* (включає багато різних етапів, кожен і яких є послідовним та взаємодоповнювальним і допомагає багатогранно вивчити особистість для подальшого виведення відповідних критеріїв психологічного, психофізіологічного, соціального розвитку);
- *наступність* (необхідний об'єктивний зв'язок між новим і старим у процесі розвитку, який є фактором відтворення соціального статусу й потенціалу сім'ї, закономірною умовою цілісності й ефективності процесу розвитку та виховання, визначає логіку й послідовність становлення особистості на всіх вікових етапах);
- *системність* (розроблення сукупності заходів, необхідних для реалізації взаємозалежного розвитку і окремої особистості, і розвитку сім'ї загалом);
- *комплексність* (розроблення окремих, пов'язаних між собою елементів, які забезпечують досягнення підцілей, здійснюються відповідно до загальної мети);
- *нормалізація* (психологічно-педагогічні заходи та підходи, прийнятні в суспільстві, які сприяють максимальному наближенню способу життя сім'ї, яка має дитину з девіаціями, до способу життя сімей з дітьми з просоціальними формами поведінки);
- *інформаційно-методична допомога* (надання батькам необхідних знань, умінь та навичок щодо успішного функціонування, співпраці, міжособистісної взаємодії);
- *мультимодальність* (вивчення сім'ї на чотирьох рівнях – медичному, соціальному, індивідуальному, екологічному);
- *особистісна спрямованість* (орієнтація на конкретну особистість, індивідуальний підхід; виявлення та врахування конкретних особистісних особливостей певних осіб, які є центральною ланкою в сімейній системі на рівні всіх підсистем, акцентуація на особистісних ресурсах розвитку й саморозвитку);
- *науковість* (використання результатів супроводу для розроблення вдосконаленої програми супроводу) [5, с. 235-236].

У роботі з представниками субкультур важливо дотримуватися *принципу адресності*, особливо що стосується врахування соціальних характеристик, пов'язаних з типом субкультури, до якої належить підліток. Очевидно, що підходи до роботи з особами з різним рівнем інтелекту або з діаметрально протилежним соціальним статусом будуть суттєво відрізнятися. На це вказують дослідники субкультур Д. В. Парфенюк та Л. В. Шабанов. Так, Л. В. Шабанов стверджує, що молодіжні угруповання з більшою інтелектуальною спрямованістю мають статистично значимий позитивний зв'язок із соціальним статусом членів, які до них входять. Цілком природно, що інтелектуально розвинену молодь, котра має свій світогляд, систему цінностей, установок тощо і яка звикла як би там не було думати про те, що вона робить, легше переорієнтувати на більш соціально прийнятну діяльність. Для роботи з малоосвіченими, інтелектуально недалекими «гопниками», звиклими самостверджуватися за допомогою антисоціальної поведінки, необхідна розробка спеціальних програм з метою запобігання (або, принаймні, зменшення) девіантності та спрямування їхньої активності в соціально схвалювані форми [8, с. 20].

Тактика психотерапевтичних впливів повинна будуватися залежно від природи агресивної поведінки дитини. В одному випадку слід ігнорувати агресивну тенденцію і не фіксувати на ній увагу, в іншому – включити агресивну дію в контекст гри, надавши їй нового, соціально прийнятного сенсу, у третьому – не прийняти агресію і встановити заборону на подібні дії; в четвертому – активно підключатися до ігрової ситуації – до розгортання або «розтягування» агресивної дії, в основі якої лежить страх, і домагатися емоційно позитивного вирішення психодрами. Тому уявляється доцільним будувати психологічну корекційну роботу за різних форм агресивної поведінки з урахуванням особистісних особливостей підлітків.

Складання та реалізація психокорекційних програм повинні спиратися в кожному конкретному випадку на ту чи іншу теоретичну модель, власну концепцію психолога, враховувати особливості групи та її учасників тощо [4, с. 24].

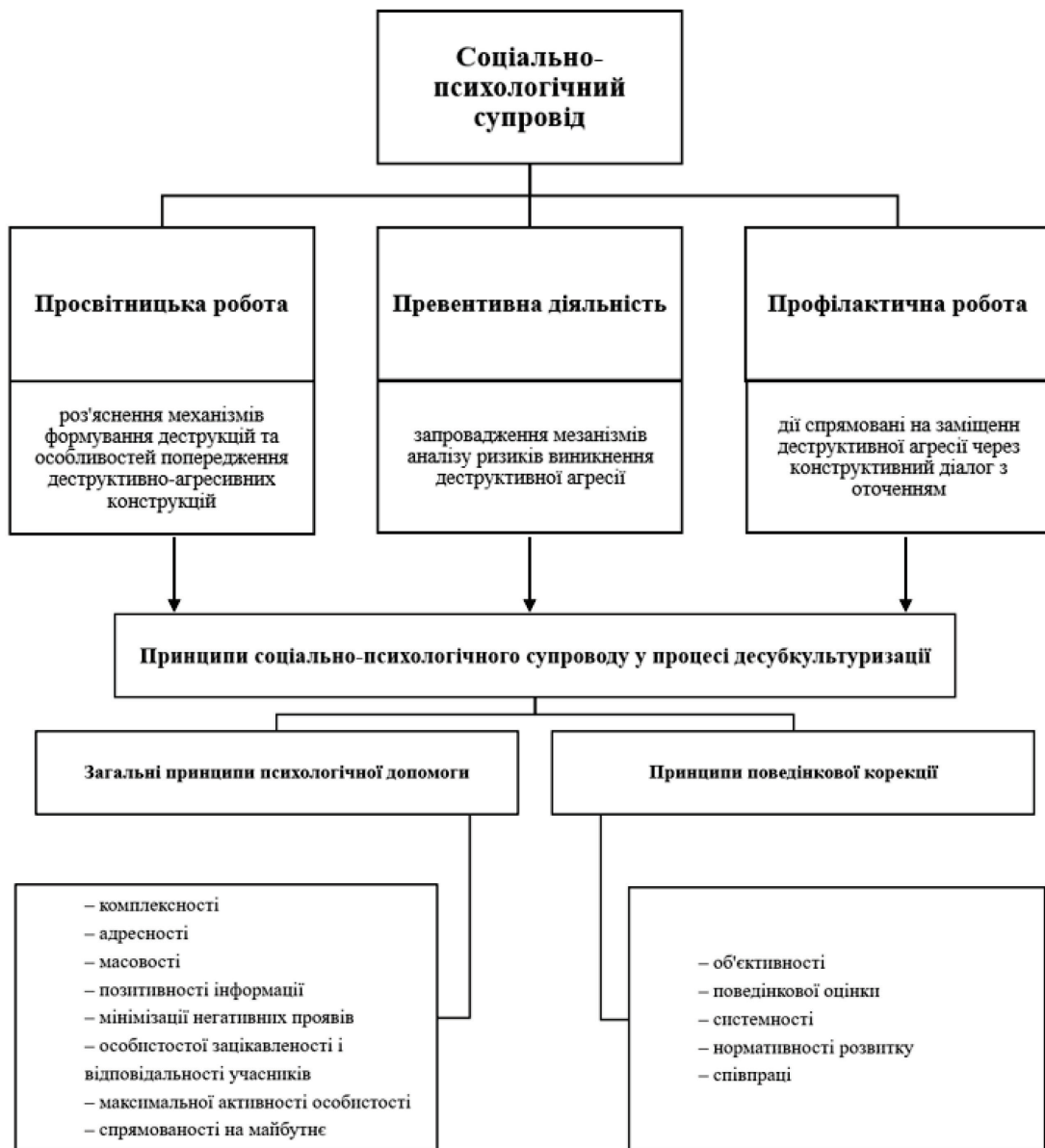

Рис. 1. Характеристика соціально-психологічного супроводу щодо мінімізації деструктивно-агресивних конструкцій у процесі десубкультуризації

Вибір стратегії психокорекційної роботи з агресивними підлітками повинна будуватися, по-перше, виходячи з принципового взаємозв'язку внутрішньої (інтрапсихічної) і зовнішньої (психосоціальної) детермінації функціонування особистості. По-друге, враховувати закономірності процесу зміни поведінки, який включає стадії переосмислювання, обмірковування своєї поведінки, підготовку до її зміни, реалізацію і підтримання нового стилю поведінки. По-третє, психотерапевтичні дії повинні бути спрямовані на зміни у пізнавальній сфері особистості підлітка через переконання, навіювання, прояснення й інтерпретацію мало усвідомлюваних переживань.

Важливу роль у визначенні шляхів корекції деструктивної агресивності підлітків відіграє виділення чинників, які сприяють виникненню у них агресивних реакцій. Кожний окремих прояв агресивної реакції обумовлений, як правило, складною взаємодією біологічних, фізіологічних, психологічних та соціальних детермінант, при цьому значну роль у зародженні і формуванні готовності до агресії, а також у її реалізації відіграють ситуативні фактори [4, с. 26].

У випадку необхідності застосування поведінкової корекції потрібно дотримуватись принципів психокорекційної роботи (рис. 1.).

На думку А. Петрової, психологічна корекція – це діяльність з виправлення (коригування) особливостей психічного розвитку особистості, які не відповідають «оптимальній» моделі загальноприйнятої системи [7, с. 58]. А. Осипова, вважає, що корекція – система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психології або поведінки людини за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу [6, с. 11].

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити кілька напрямків корекційної роботи з агресивними підлітками: індивідуальна психокорекція та психотерапія; групова робота; поведінкова терапія; сімейна терапія [2; 3].

На практиці найчастіше використовується поєднання всіх напрямків, що дозволяє досягти максимального ефекту. При психологічній корекції, перш за все, необхідно з'ясувати причини і функції агресивної поведінки, динаміку її прояви.

Корекція агресивних проявів підлітка має бути спрямована на формування конструктивних способів взаємодії з оточуючими, навичок саморегуляції своєї поведінки, навчання контролю і управління гнівом, розвиток емпатії.

Організація психологічної корекції агресивної поведінки підлітків розпочинається з побудови моделі майбутньої діяльності. В. Долгова та Я. Латюшін пропонують в процесі моделювання формування емоційної стійкості виходити з властивостей системності досліджуваного явища [1, с. 39].

Одним з принципів корекційної роботи є принцип єдності діагностики і корекції, який свідчить про те, що ефективна корекція може бути побудована лише на основі ретельного і всебічного психологічного обстеження, в той же час найточніші і глибокі діагностичні дані безглузді, якщо вони не супроводжуються продуманою системою психолого-педагогічних корекційних заходів. Тому необхідно проводити первинну (до реалізації психокорекційної програми) і повторну діагностику підлітків (після реалізації психокорекційної програми).

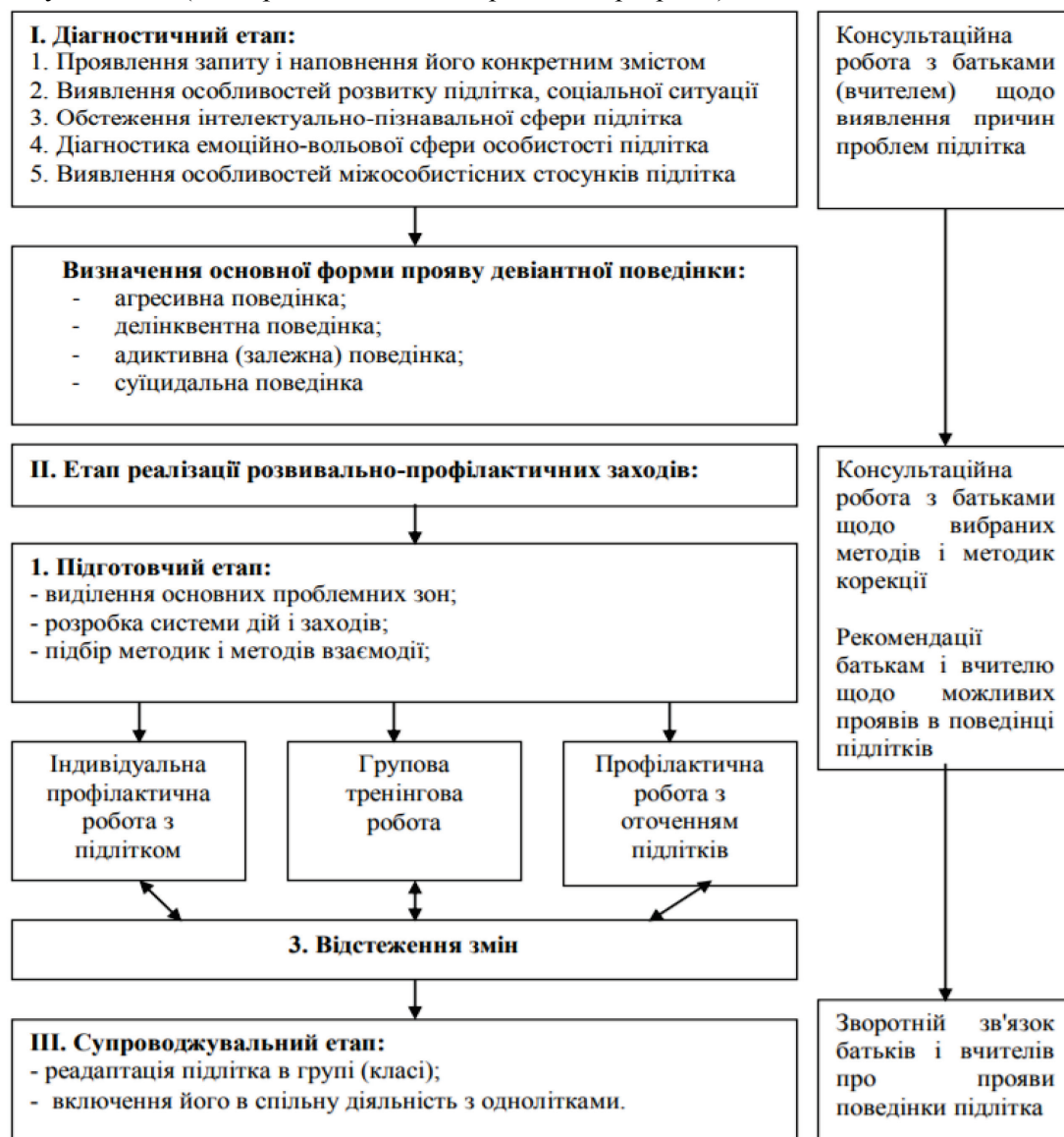

Рис. 2. Загальна програма корекційно-профілактичної роботи з підлітками в процесі десубкультуризації

В основі програми тренінгу покладено положення про те, що головною психологічною умовою корекції несприятливих варіантів розвитку особистості, а також умовою, яка дозволяє

підлітку стати суб'єктом саморозвитку є досягнення деякого певного рівня особистісної самосвідомості.

Розроблена нами комплексна програма психокорекції агресивної поведінки підлітків-неформалів (далі – Програма) містить дві частини: основну (психокорекційна робота з підлітками) та варіативна (просвітницька робота з батьками та педагогами).

Рис. 3. Структура корекційно-профілактичної роботи з підлітками-неформалами

Реалізація програми передбачала 5 основних етапів профілактично-корекційної роботи.

Психокорекційний етап спрямований на встановлення контакту з підлітками, спонукання бажання взаємодіяти, зняття тривожності.

Аналітичний етап. На цьому етапі здійснюється обробка даних психодіагностичного дослідження після впровадження Програми. За етапом діагностики слідує етап рефлексії – індивідуальне обговорення з дітьми результатів тестування.

Етап «охоплення» значущих дорослих (батьків і педагогів). На цьому етапі проводяться батьківські збори і семінари для вчителів. Тема батьківських зборів може бути сформульована як «Індивідуально-особистісні риси підлітка», причому тут необхідно зробити акцент на емоційній нестабільності і моральній нестійкості. «Агресивні діти, як правило, виростають в сім'ях, де дистанція між дітьми і батьками велика, де мало цікавляться розвитком дітей, де не вистачає тепла і ласки, ставлення до вияву дитячої агресивності байдуже або поблажливе, де в якості дисциплінарних впливів замість турботи і терплячого пояснення віддають перевагу силовим методам, особливо фізичним покаранням».

Етап ресоціалізації. Максимум уваги приділяється гармонізації та оптимізації розвитку підлітків, перехід від негативної фази розвитку до позитивної, оволодіння способами взаємодії зі світом і самим собою.

Заключний етап програми. На цьому етапі відбувається прийняття нових соціальних ролей у нових умовах розвитку, підтримки і співробітництва, причому зміна ролі повинна здійснюватися не тільки підлітками, але й дорослими, включеними до соціальних відносин.

Розроблена Програма корекції агресивної поведінки підлітків, передбачає комплексний підхід до профілактичної та корекційної діяльності, містить методики відповідної індивідуальної та групової роботи.

Пропоновані теми Програми охоплюють питання, спрямовані на розвиток особистості, мотивування до активного залучення у процес планування подальшого життя, надання можливості оволодіння навичками безконфліктного спілкування, ефективної комунікації тощо. Означена Програма є не єдиним засобом вирішення проблеми агресивної поведінки підлітків і має застосовуватись в контексті ведення випадку підлітка, який виявляє агресивну поведінку. Профілактична робота буде ефективною, якщо паралельно учасник Програми отримуватиме необхідні для нього соціальні послуги, що допоможуть у подоланні життєвих труднощів.

Тренінговий блок програми включає два компоненти: груповий та індивідуальний. Даний блок має на меті надати соціально-психологічну допомогу підліткам, схильним до агресивної поведінки, у подоланні насильницького стилю спілкування та в набутті навичок контролю агресії і гніву, умінь ефективної комунікації та партнерської взаємодії у соціальному оточенні.

Групові та індивідуальні заняття тренінгового блоку Програми складаються із сукупності форм та методів, що у поєднанні дають позитивний профілактичний ефект та дозволяють надати підліткам необхідні знання, відпрацювати уміння і навички, що сприяють подоланню агресивної поведінки. Такими формами і методами є: інформаційні повідомлення, мозкові штурми, індивідуальна робота із завданнями, робота у міні-групах, робота з кейсами, інтерактивні вправи, рольові ігри, розповідь історій, робота з іграшками.

Позитивна динаміка кожного учасника групи визначається шляхом постійного спостереження за поведінкою учасників групи та їхньою реакцією на навчальний матеріал, а також за допомогою проведення порівняльного аналізу анкети визначення психологічного стану учасника тренінгової програми (додається до програми) щодо способів виявлення особистих емоційних переживань на початку та після закінчення програми.

Таблиця 1

Анкета визначення психологічного стану учасника тренінгової програми

Оцінка стану	Характеристики	Оцінка стану
від -1 до -10	Прийняття себе	від +1 до +10
від -1 до -10	Емпатія	від +1 до +10
від -1 до -10	Стресостійкість	від +1 до +10
від -1 до -10	Вербальне самовираження	від +1 до +10
від -1 до -10	Фізичне регулювання	від +1 до +10
від -1 до -10	Тривожність	від +1 до +10
від -1 до -10	Психоемоційне напруження	від +1 до +10

До тренінгу та після тренінгу в анкеті необхідно оцінити рівень запропонованого показника на позитивній чи негативній шкалі. Увага звертається на те, що деякі показники є зворотними. Якщо в учасника, наприклад, прийняття себе на «5», він ставить відповідну позначку посередині позитивної шкали, якщо незадоволеність собою – то на негативній шкалі. У той же час, якщо він відчуває тривогу на 5 балів, то позначку необхідно поставити на позитивній шкалі (тобто у нього присутній означений показник).

Корекційна робота проводилася у містах України. До участі в дослідженні були залучені учасники різноманітних молодіжних субкультур (60 підлітків віком 14-16 років) для яких характерні прояви імпульсивної поведінки, фізична і вербальна агресія, невміння переживати невдачі, відсутність навичок ефективної комунікації з ровесниками та дорослими.

У ході повторного дослідження (після впровадження превентивно-корекційної роботи) було встановлено, що виявлено участь у Програмі сприяє подоланню/зниженню рівня агресивності, здатності контролювати власну поведінку, розвитку соціальних навичок; формуванню почуття відповідальності за власні дії, спосіб життя; готовності до процесу десубкультуралізації (виходу із середовища субкультури).

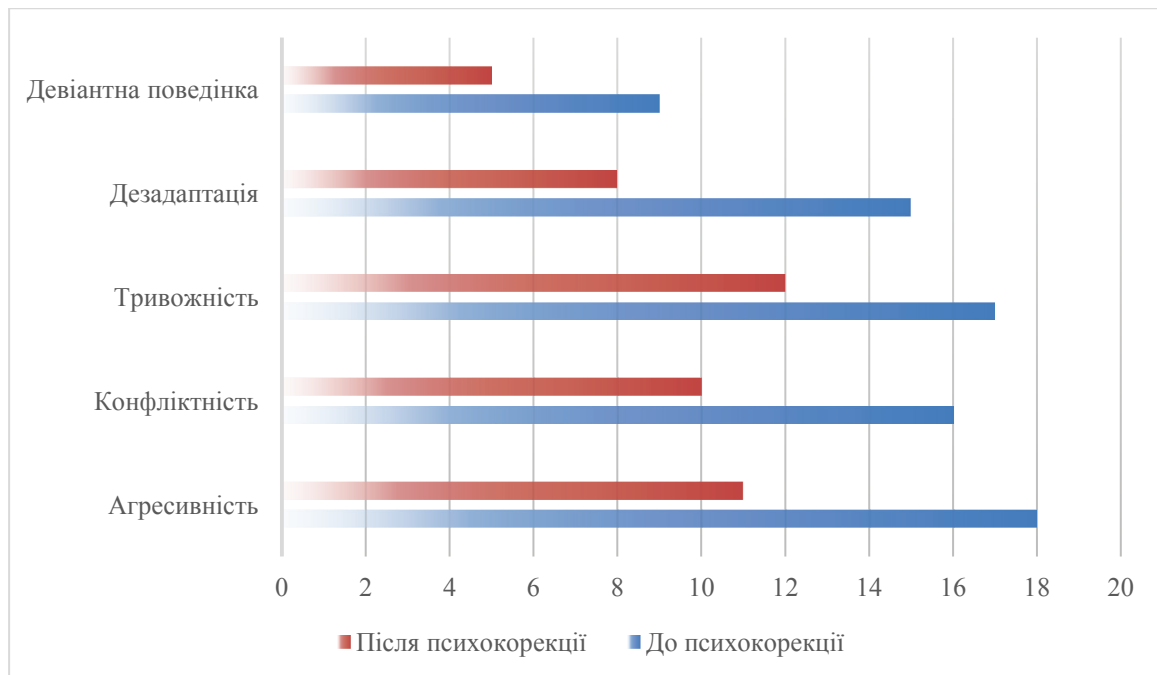

Рис. 4. Зниження рівня особистісних деструкцій у представників молодіжних субкультур після впровадження превентивно-корекційної роботи

Узагальнення результатів емпіричного дослідження після впровадження превентивно-корекційної роботи показало, що у представників молодіжних субкультур на 45-50% знизився рівень вираженості особистісних деструкцій, що свідчить про ефективність тренінгової програми щодо розвитку конструктивної поведінки у середовищі молодіжних субкультур.

Після проведення психокорекційної роботи 65% від загальної кількості учасників, що брали участь у Програмі, виявили бажання здійснити вихід із середовища молодіжної субкультури і взяти участь у програмі ресоціалізації осіб в процесі десубкультуралізації, що також підтверджує ефективність Програми.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Психологічна профілактика та корекція агресивної поведінки підлітків повинна мати комплексний, системний характер і враховувати основні характерологічні особливості агресивних підлітків: відсутність контролю над своїми емоціями; обмежений набір поведінкових реакцій у проблемних ситуаціях; відсутність емпатії, рівень тривожності, диференційованість і адекватність самооцінки.

Ефективним способом корекції агресивної поведінки підлітків є здійснення комплексного підходу в рамках спеціально розробленої програми з розвитку навичок конструктивного управління агресією з використанням поєднання різноманітних способів і методів психологічної профілактики та психокорекції за участю не тільки підлітків, а й дорослих, безпосередньо взаємодіючих з ними.

Список використаних джерел

1. Долгова В. И. Формирование эмоциональной устойчивости личности / В. И. Долгова, А. А. Напримерова, Я. В. Латышин. – Санкт-Петербург: РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 167 с.
2. Змановская Е. В. Девиантология (психология отклоняющегося поведения): учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. В. Змановская. – Москва: Академия, 2003. – 288 с.
3. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения / Ю. А. Клейберг. – Москва: ТЦ «Сфера», 2003. – 160 с.
4. Мойсеева О. Є. Психологія агресивності підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. Є. Мойсеева. – Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2011. – 38 с.
5. Мушкевич М. І. Принципи психологічного супроводу сім'ї, яка має проблемну дитину / М. І. Мушкевич // Психологічні перспективи / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Луцьк, 2014. – Вип. 23. – С. 227–237.
6. Осипова А. А. Общая психокоррекция: учебное пособие для студентов вузов / А. А. Осипова. – Москва: ТЦ «Сфера», 2000. – 508 с.

7. Петрова А. Б. Психологическая коррекция и профилактика агрессивных форм поведения несовершеннолетних с девиантным поведением: практическое руководство / А. Б. Петрова. – Москва: Флинта, 2008. – 152 с.
8. Шабанов Л. В. Социально-психологические характеристики молодежных субкультур: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Л. В. Шабанов. – Томск: Томский гос. ун-т, 2002. – 22 с.
9. Шабанов Л. В. Социально-психологические характеристики молодежных субкультур: социальный протест или вынужденная маргинальность? / Л. В. Шабанов. – Томск: Томский гос. ун-т, 2005. – 399 с.

References

1. Dolgova V. I. Formirovanie jemocional'noj ustojchivosti lichnosti / V. I. Dolgova, A. A. Naprimerova, Ja. V. Latjushin. – Sankt-Peterburg: RGPU im. A. I. Gercena, 2002. – 167 s.
2. Zmanovskaja E. V. Deviantologija (psihologija otklonjajushhegosja povedenija): ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij / E. V. Zmanovskaja. – Moskva: Akademija, 2003. – 288 s.
3. Klejberg Ju. A. Psihologija deviantnogo povedenija / Ju. A. Klejberg. – Moskva: TC «Sfera», 2003. – 160 s.
4. Mojseeva O. Є. Psihologija agresivnosti pidlitiv: avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja d-ra psihol. nauk: 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psihologija» / O. Є. Mojseeva. – Kiïv : In-t psihologii im. G. S. Kostjuka NAPN Ukraïni, 2011. – 38 s.
5. Mushkevich M. I. Principi psihologichnogo suprovodu sim'ï, jaka maє problemnu ditinu / M. I. Mushkevich // Psihologichni perspektivi / Shidnoevrop. nac. un-t im. Lesi Ukraïnki, In-t soc. ta polit. psihologii NAPN Ukraïni. – Luc'k, 2014. – Vip. 23. – S. 227–237.
6. Osipova A. A. Obshhaja psihokorrekcija: uchebnoe posobie dlja studentov vuzov / A. A. Osipova. – Moskva: TC «Sfera», 2000. – 508 s.
7. Petrova A. B. Psihologicheskaja korrekcija i profilaktika agresivnyh form povedenija nesovershennoletnih s deviantnym povedeniem: prakticheskoe rukovodstvo / A. B. Petrova. – Moskva: Flinta, 2008. – 152 s.
8. Shabanov L. V. Social'no-psihologicheskie harakteristiki molodezhnyh subkul'tur: avtoref. dis. na soisk. uch. step. kand. psihol. nauk: spec. 19.00.05 «Social'naja psihologija» / L. V. Shabanov. – Tomsk: Tomskij gos. un-t, 2002. – 22 s.
9. Shabanov L. V. Social'no-psihologicheskie harakteristiki molodezhnyh subkul'tur: social'nyj protest ili vynuzhdennaja marginal'nost'? / L. V. Shabanov. – Tomsk: Tomskij gos. un-t, 2005. – 399 s.

V. R. PAVELKIV. CHANGES OF THE LEVEL OF PERSONAL DESTRUCTIONS EXPRESSION OF YOUTH SUBCULTURES REPRESENTATIVES AFTER PREVENTIVE AND CORRECTIONAL WORK IMPLEMENTATION.

The article presents scientific and theoretical survey of native and foreign researches dedicated to the problem of minimization of destructive and aggressive behavior manifestation.

It is presented in the article the interpretation of principles, structure and content, methods of implementation and testing of complex innovative preventive and correctional technologies aimed at lowering expression level of personal destruction of youth subcultures representatives.

It is described the model of constructive behavior development in youth subcultures environment. New data concerning effect of purposeful methods of psycho correction on minimization of personal destruction manifestation in adolescence were obtained. The peculiarities of peers, teachers and parents involving into prevention and correction of destructive forms of behavior were discovered.

Key words: *adolescent-informal, subculture, destruction, aggressive behavior, destructive behavior, prevention, prophylaxis, psychological correction.*

УДК 159.923.2-053.6(045)

Ю. В. ПОДКОПАЄВА, О. В. ГІРЧУК

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ САМОСТАВЛЕННЯ У ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлений теоретичний аналіз особливостей формування самоставлення у дітей та підлітків. Проаналізовано зміни, які відбуваються у моделі поведінки школярів. Констатовано, що соціально-психологічні умови суттєво впливають на процес формування самоставлення особистості учня: школярі молодшого шкільного віку орієнтуються на зовнішню оцінку, а підлітки

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як механізм особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів.....	5
Артемова О.І. Соціально-психологічні чинники входження молоді у субкультурний простір.....	11
Бабій М. Ф. Розвиток інтелектуальних здібностей у процесі навчально-ігрової взаємодії.....	15
Безлюна В.І., Осьмак Л.П. Психологічний аналіз стратегій міжособистісної взаємодії підлітків.....	20
Богач О.В., Кіршо С.М. Психологічні передумови порушення академічної доброчесності у студентській спільноті.....	26
Волинець Н.В. Порівняльний аналіз особливостей особистісного благополуччя прикордонників та фахівців інших професійних спільнот в залежності від стажу роботи.....	33
Вронська В.М. Особливості психологічної компетентності медичної сестри дошкільного навчального закладу.....	41
Главінська О.Д., Новік Л.О. Усвідомлення майбутніми психологами професійної належності.....	45
Дерев'яно Н.З. Роль інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки підлітків.....	50
Джеджера К.В. Комунікативні уміння як чинник конкурентоспроможності майбутнього вихователя.....	55
Джеджера О.В. Емоційне переживання як детермінуючий чинник результативності навчальної діяльності студентів.....	60
Журавльова Л.П., Мужанова Н.В. Динаміка ціннісно-сислової сфери учасників субкультур.....	66
Злагодах В.В., Буняк А.С. Психологічні особливості самоставлення у підлітків з проявами віктимної поведінки.....	71
Ivashkevych E., Yatsjuryk A. The diagnostics of the development of social intelligence of the person using proverbs and sayings.....	77
Ічанська О.М., Гірчук О.В. Особливості емпатії студентів-психологів на різних етапах професійної підготовки.....	82
Камінська О.В., Дружиніна І.А. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів-психологів під час навчання у ЗВО.....	87
Камшеко К.І. Теоретична модель суб'єктивного благополуччя гомосексуальної особистості.....	93
Каряка І.В. Гендерні ознаки прояву стресостійкості працівників авіаційних організацій.....	98
Кириченко В.В. Інваріантна модель фахових компетентностей державного службовця.....	103
Корчакова Н.В. Психологічні механізми вікової генези просоціальності особистості.....	108
Коць М.О., Ятчук Т.М. Специфіка діагностики особистісної сфери підлітків з особливими освітніми потребами.....	115
Кравченко С.І. Трактатування явищ суспільної єдності в сучасній психології.....	121
Крижановська З.Ю., Мірченко С. Мотиваційний компонент самореалізації в спортивній діяльності.....	127
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Гідність та мораль: філософсько-психологічний зміст.....	131
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Психотерапія дітей та підлітків: традиції та сучасні підходи.....	137
Магдисюк Л.І., Павлова Б.В., Пасічко В.В. Міжособистісне спілкування та його вплив на функціонування осіб пізньої зрілості.....	142
Магдисюк Л.І., Рубцова І.О. Психологічні особливості виникнення тривожності у безробітних.....	147
Маслова В.А. Соціально-психологічні чинники забезпечення саморегуляції емоційних станів менеджерів освіти.....	152
Михальчук Н.О., Примачок Л.Л. Психологічні особливості корекції психомоторних розладів у хворих із ішемічним інсультом.....	158
Мушкета Р., Кіндрат П.В., Демчук О.О. Педагогічні впливи у спортивних неформальних угрупованнях як метод соціалізації молоді.....	164
Назаревич В.В., П'ясецька О.В. Остракізовані ознаки аутоагресивної поведінки підлітків.....	168
Павелків В.Р. Зміна рівня вираженості особистості деструкцій у представників молодіжних субкультур після впровадження превентивно-корекційної роботи.....	176
Подкопасва Ю.В., Гірчук О.В. Умови формування та трансформації самоставлення у дітей і підлітків.....	184
Рудь Г.В. Дослідження феномену прокрастинації в юнацькому віці.....	190

Сечейко О. В. Динаміка прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами.....	196
Скрипка А.І. Теоретико-методологічні проблеми дослідження ставлення підлітків до учасників булінгу (на прикладі учнів військового ліцею)	203
Созонюк О. С. Методологічні основи структурно-функціональної моделі психологічної культури вчителя початкової школи	207
Сторож О. В. Теоретичний аналіз етапів творчої соціалізації особистості.....	212
Трибулькевич К. Г. Молодіжні організації та субкультури в українській незалежній державі: потенціал впливу на становлення особистості студентського лідера	217
Хомич І. С. Особливості соціально-психологічної компетентності молодших школярів у сфері нормовідповідності власної поведінки.....	223
Шевченко Р. П. Субдепрессивное состояние у студентов высших учебных заведений специальности морского и речного транспорта.....	228
Яцина О. Ф. Практики батьківства і «не-батьківства»: реалії постмодерної соціальності	233
Відомості про авторів	240

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 12

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2019

Підписано до друку 28.05.2019 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 28,37. Наклад 300. Зам. № 42.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97

e-mail:oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи

ДК №270 від 07.12.2000 р.